

ИЗ АРХИТЕКТОНСКЕ ПРОШЛОСТИ НОВОГ ПАЗАРА

КУЋА ЗА СТАНОВАЊЕ

Према до сада познатим историјским подацима, Нови Пазар је основан 1459. године. Извесни подаци нас наводе на претпоставку да је и пре оснивања града, у XV веку, на истом подручју постојало насеље, али до сада нису пронађени остаци који би сигурније потврђивали постојање старијег живота на територији града. Нови Пазар је основан уз реку Рашку, са утврђењем на уздигнутијем терену на десној обали реке. Утврђење је било првобитно од дрвета са рововима околу, а у XVIII веку замењено је зиданом тврђавом, која је и данас релативно добро очувана. На десној обали, испод тврђаве, водио је, вероватно старији, средњовековни, пут ка планини Рогозни, који је постао једна од главних улица насеља, уз коју су грађене и значајније грађевине (хамам из времена оснивања града и Алтин алем џамија из XVI века). На левој обали Рашке, насупрот тврђави, налазио се трговачки центар, који је, са путевима који су се стицали на тргу, постао окосница каснијег територијалног развоја насеља. Уз централни трг и дуж данашње Улице 28. новембра формирала се главна чаршија, а око чаршије и дуж прилазних путева развијале су се махале насељене Турцима, муслиманским и хришћанским становништвом.

Нови Пазар је за релативно кратко време постао напредна трговачка варош. У XVII веку, када је достигао највиши степен развоја, имао је, према Е. Челебији, 23 џамије, 7 хришћанских богомоља, много ханова, више од 1.000 дућана и око 3.000 кућа у 40 до 50 махала. Варош је почела да назадује од аустријско-турских ратова (крајем XVII и у XVIII веку), а и касније страдала је често у ратовима и пожарима. И поред тога, Нови Пазар је очувао значајне карактеристике вароши оријенталног типа, које се и данас могу пратити кроз очувано урбанистичко и архитектонско наслеђе. Сталне и многобројне друштвене промене одражавале су се и на изглед вароши; неке од монументалних грађевина су током времена порушене, тако да је само мало њих сазиданих пре XVIII века очувано до данас. У целини узето, највећи број сачуваних архитектонских објеката потиче из XIX, па и са почетка XX века. По броју сачуваних грађевина из прошлости Нови Пазар представља још увек град са значајним архитектонским наслеђем, а већи део тога наслеђа представљају куће за становање.

Територију града који је у свом развоју заузео велико пространство насељавало је становништво различитих занимања, економског стања и друштвеног положаја, различите верске припадности. На левој обали Рашке уз чаршију и на равнијем терену на десној обали,

уз реку Јошаницу, налазиле су се куће претежно имућнијег становништва. То се види како по архитектури сачуваних објеката, тако и по величини парцела на којима су куће грађене. Делови града уз Херцеговачку улицу, у залеђу тврђаве, изграђени су од мањих објеката на парцелама збијеним и мање величине, а такође и други, удаљенији делови насеља, у којима су сачувани само ретки примерци значајнијих и већих архитектонских објеката. У делу града уз чаршију, на левој обали Рашке, око цркве св. Николе, налазила се Варош махала, коју је насељавало српско становништво.

Стамбени објекти Новог Пазара припадају архитектури оријенталног типа. Једна од основних карактеристика ових кућа и начина становања уопште била је тесна повезаност куће са баштом, према којој су оријентисане просторије за боравак. Из тог разлога, најчешће је кућа повучена у дубину парцеле и одвојена од улице. У случајевима када су топографски и други услови дозвољавали правилнији облик и организацију дворишта, кућа је оријентисана према башти у задњем делу дворишта, док је у предњем делу, уз улицу, било економско двориште са стајама, сеником, амбаром, тремом за кола. Понекад, економско двориште је и зидом одвојено од куће (уз коју је непосредно цвећњак), а поред економских зграда ту се налазио и посебни, мањи стамбени објекат за послугу, селамлук. Таква типична диспозиција сачувала се у Улици Стефана Немање бр. 19, са потпуно очуваним економским двориштем, економским зградама и селамлуком. Добро је очувано и економско двориште са кућом у Улици 8. марта бр. 2. Овде је, међутим, положај парцеле, паралелне са улицом, условио и постављање куће уз улицу, али с тим што је према улици у потпуности изграђен зид без отвора, а просторије су оријентисане према дворишту. Понекад, у сличним случајевима кућа је имала поред такве основне оријентације и нешто отворенији изглед према улици.

Стамбена архитектура Новог Пазара није била предмет посебних истраживања, тако да је у стручној литератури недовољно позната и заступљена. Вишегодишња истраживања која је организовао Завод за заштиту споменика културе у Краљеву ради валоризације урбанистичког и архитектонског наслеђа омогућила су потпунију евиденцију овог наслеђа и проучавања типолошких, архитектонских и других вредности куће за становање. Проучавања су обухватила како најрепрезентативније споменике, тако и оне са скромнијом архитектуром, чиме је добијен увид у целокупни просторни развој, типове кућа и њихову распрострањеност на територији града.

Као и у другим градовима оријенталног типа, стара стамбена кућа у Новом Пазару је кућа за становање само једне породице. Најчешће, кућа је имала приземље и спрат. Иако су сачувани и објекти који су имали само приземље, спратна кућа превлађује у архитектури Новог Пазара. Да је становање на спрату било уобичајено сведочи и то што су и сасвим скромни објекти, са минималним бројем просторија, грађени на спрат.

Један од најраспрострањенијих типова куће била је кућа са тремом. Трем је био редовни елеменат код старијих кућа, и то како

приземних тако и спратних. Извесне разлике код овог типа грађевина изражене су у положају трема као и у архитектонској, стилској обради тремова. Код извесних кућа муслиманског становништва распоред просторија прилагођен је потребама одвајања женског дела куће, односно мушког дела, у који су примани гости. Положај кухиње, мутвака, такође је утицао на распоред куће. Кухиња се налазила обично у склопу куће, у приземљу, и тада се најчешће кухињски простор продужавао и на спрату до отворене таванске конструкције, док је код других објеката кухиња грађена уз кућу. Поред везе са стамбеним просторијама, кухиња је често имала и улаз из дворишта, као и непосредну везу са нужником.

На трговачке и занатлијске куће са радњом у приземљу и станом на спрату у Новом Пазару нисмо наишли. Као изузетан пример такве грађевине могла би се сматрати кућа у Улици Гојка Бачанина бр. 6, уз чаршију, која у приземљу има магазе у које се улази непосредно са улице. Иначе, по свој прилици, у старој чаршији није било стамбених кућа мешовите намене, већ само продавница и занатлијских радњи.

Сачувани примери кућа са стајама у приземљу, у склопу куће, који несумњиво припадају старијем типу кућа, указују на могућност да их је у далекој прошлости било више. С друге стране, неки пространи и репрезентативно грађени објекти, као што су Пашина кућа, Ејуб-пашин конак и други, у међувремену су срушени. Несумњиво је да су то биле грађевине сложенијег распореда, али о томе, на жалост, нема сачуваних података.

Кућа на спрат са стајама у приземљу. — Једна од највећих и најизразитијих кућа овога типа налазила се у Улици Шабана Коче бр. 12. Приземље је било подељено на два дела: затворени део, у коме су биле две стаје, и већи, полуотворени простор без унутрашњих зидова, који је могао различито да се користи — и за држање ситније стоке и за оставу дрва, а коришћен је и као комуникациони простор: одатле се улазило у стаје, степеништем се пело на спрат и улазило у кухињу, која је била прислоњена уз кућу, у приземљу. Спрат је имао централни распоред, са ходником у средини који је ишао дубином зграде и просторијама са обе стране ходника. Кућа је била одвојена од улице. У предњем делу било је економско двориште, а иза куће башта. Према башти налазила се највећа соба на спрату — гостинска соба, као и диванхана. Кућа у Улици Шабана Каче бр. 12 била је једна од најстаријих у Новом Пазару, на шта указује не само њен распоред већ и елементи обраде унутрашњих просторија. Поручена је, међутим, пре неколико година приликом реконструкције градског центра. На жалост, није спасено ништа од њене опреме, долапа, врата, као и намештаја, који је представљао значајну етнографску вредност.

Друга кућа са сличним елементима у распореду, која још увек постоји и која је предложена за заштиту, налази се у Улици 8. марта бр. 30. Положај ове куће нешто је другачији у односу на улицу и двориште. Кућа је изграђена уз улицу, а њен економски део налази

се на супротној страни дворишта. Према том економском делу окренуте су и стаја и кухиња, док је диванхана на спрату оријентисана ка предњем делу дворишта. И стаја и кухиња имају улаз из дворишта. Кухиња иде и кроз спрат и има отворен тавански простор за одвођење дима са огњишта у кухињи. Специфичност распореда је у томе што у кухињи постоји посебно степениште за спрат. На спрату, над једним делом кухиње налази се омања просторија из које се улази у собу. Кухиња у приземљу и ова соба на спрату чине посебан, женски део куће. Други део куће, и у приземљу и на спрату, састоји се из две главне просторије. У приземљу је то соба и затворен улазни простор са степеништем и једном уграђеном просторијом која служи као остава. На спрату, изнад улазног простора, налази се полуотворена диванхана и друга соба, која је непосредно, вратима повезана са собом женског дела куће. Диванхана је према спољашности затворена само дрвеним решеткама — мушарабијама.

Кућа са тремом представља типичан и најчешћи архитектонски облик објекта за становање. Иако има извесних одступања, трем се обично налазио на углу куће. Део трема који је служио за боравак и имао карактер диванхане назива се „ћошак“, па се исти назив употребљава и у случајевима када је овај простор затворен прозорима. Постојале су значајне разлике у обради тремова. Тремови који су служили за комуницирање (у приземљу) нису имали никакву ограду. Тремови (или делови тремова) који су служили за боравак могли су такође бити отворени и имати само парапетну ограду од дасака. Чешћи је случај да су се тремови затварали, и то на различите начине — мушарабијама, низом прозорских оквира на којима су само решетки од дрвета — топлије, или низом прозора, претварајући се тако у затворене просторије. Постоји један, за Нови Пазар карактеристичан, начин затварања тремова, диванхана, „ћошкова“, вертикалним летвицама, начин који је потекао, по свој прилици, из скромнијих услова грађења, али који је примењиван и код већих зграда и који је, у архитектонском погледу, кући са тремом у Новом Пазару давао специфично обележје.

Неколико изабраних примера илуструје овај архитектонски тип куће. Кућа у Улици Стане Бачанин бр. 2 пример је куће која има само приземље. Трем је отворен, а разликама у нивоима и обради пода издвојени су поједини делови трема према функцији: делови за прилаз појединим просторијама и сам доклат, „ћошак“ за боравак, са ниском оградом од дасака. Сличан, подужно развијен трем јавља се и код неких спратних грађевина (спрат куће у Улици Деде Шеховића бр. 23).

Грађењем на спрат добијена је већа могућност диференцијације појединих просторија према намени (као и увођење нових просторија), а тиме и виши степен становања. Најчешће, у приземљу се налазила једна соба, обично окренута ка башти, са улазом из трема или затвореног улазног простора у коме је и степениште за спрат. У супротном углу, дијагонално према трему, готово редовно налази се кухиња, мутвак. У приземљу се налази и остава, изба, понекад у непосредној

вези са кухињом. Оваква основна подела простора из приземља понавља се на спрату, само са различитом наменом. Трем на спрату (или затворена диванхана) налази се изнад трема у приземљу. Један део заузима степениште и служи за везу са просторијама, а други је намењен за боравак („ћошак“). Ћошак има под, за степеник, два издигнут, а налази се уз сам угао, тако да се са њега пружа поглед на већи део дворишта. Код кућа муслиманског становништва на погодном месту на трему налазио се и „авдеслук“. Овакав трем заузимао је четвртину куће и често је имао додатно проширење које је служило као издвојен улазни простор за собе. На спрату су обично две собе, док је простор изнад мутвака различито коришћен. У извесним случајевима на спрату се продужавао простор кухиње из приземља, а понекад, на истом положају, на спрату се палазила кухиња. Веза са нужником могла је бити остварена посебним узаним ходником („аралук“).

Основа куће имала је облик квадрата или правоугаоника. Кровови над таквим основама имали су и једноставан четвороводни облик, док су додаци за нужник посебно покривани. Ћошак на спрату често је био избачен из равни основног облика зграде, али обично не много, тако да овакви испади нису утицали на кровно решење.

Једна од најрепрезентативнијих и најстаријих зграда овога типа несумњиво је кућа у Улици Стефана Немање бр. 17. И поред тога што су неки делови куће каснијим адаптацијама преправљани (мутвак, нужник), зграда је сачувала основно архитектонско решење, поготову у свом најизразитијем, предњем делу са тремом. По обради трема на спрату -- низом правоугаоних оквира са топлијама -- зграда у Улици Стефана Немање бр. 17 представља и једини сачувани објекат такве стилске обраде у Новом Пазару.

Ради илустрације извесних разлика које су постојале у оквиру истога типа грађевина, приказујемо упоредно још две куће: кућу Махмутовића у Улици Гојка Бачанина бр. 14 и кућу Живковића у Улици 28. новембра бр. 132. Кућа у Улици Гојка Бачанина има кухињу у приземљу, кућа Живковића на спрату, али на истом положају у основи. И код једне и код друге куће трем на спрату (ћошак, чардак) затворен је прозорима.

Веће разлике које су могле да утичу на распоред, па и на тип куће, јављају се често у вези са потребом за издвајањем женског дела куће, односно селамлука. То су обично куће сложенијег распореда у оквиру истога типа грађевина или у комбинацији различитих типова. Један од примера такве куће сложенијег распореда, грађене по типу куће са тремом у комбинацији са централним решењем, јесте кућа Хамзагића у Улици 8. марта бр. 20. Кућа је изграђена непосредно уз улицу, са два степеништа и две диванхане. Један улаз је непосредно са улице, према којој су оријентисане соба на спрату, мањих димензија, и диванхана са ћошком који у виду еркера наткриљује улаз. Други део куће има посебан улаз из дворишта. Поред затвореног улазног дела, у приземљу се налазе још и изба, нужник, а у дну мутвак, кухиња. Кухиња нема таванице, већ се кухињски простор продужава кроз спрат до отворене кровне конструкције. Из-

над улазног простора, у коме је степениште, налази се на спрату простран и дубок трем са „ћошком“ из кога се улази у једну, такође пространу, собу. Број просторија у кући није, дакле, повећан, али је потреба за одвајањем условила специфично решење, ослоњено на распоред куће са тремом.

Кућа централног симетричног распореда. — Међу старијим кућама које су градиле богатије муслиманске породице издваја се, и бројем просторија и архитектонским решењем, кућа Елмазбеговића у Улици ослобођења бр. 24, која припада типу централног симетричног распореда. Основни распоред просторија из приземља понавља се на спрату, само са различитом наменом просторија. Кућа има два улаза: један према улици, где се налазило омање економско двориште, други бочно према башти. Оба улаза воде у средишни простор, хол, који се са два крака продужава до улазних врата. У предњем краку, који се налази у осовини куће, смештено је степениште за спрат. Са обе његове стране, и у приземљу и на спрату, налазе се собе. Улаз у собе налази се на закошеним странама хола. Обе собе су прозорима оријентисане према уличној страни, која има изузетније архитектонско решење: плитак трем у приземљу који подухвата проширење куће на спрату. Између соба над тремом, предњи крак ходника, који је служио за боравак, потпуно је отворен према спољашности. Изнад другог бочног улаза на спрату налази се посебна диванхана, ћошак, просторно издвојен према холу једном преградом на којој су и врата. Скоро симетрично у основи, у дну се налази већа просторија квадратне основе. У приземљу је, изгледа, служила као изба, а на спрату као зимска соба. Специфичност ове собе је у томе што су јој зидови, не само фасадни већ и према унутрашњем делу куће, зидани ћерпичем, а имала је у унутрашњости и пространији зидани и засведени хамам, бању. Није извесно да ли је првобитно соба служила за становање зими, јер су и предње собе, с обзиром на бочне зидове од ћерпича, могле такође стално да се користе. Могуће је да је овде реч такође о извесној подељености по намени, при чему је „зимска соба“ имала функцију харемлука, женског дела куће. Уз собу, а с њом у вези, налазила се друга, мања соба над кухињом. На истој страни, и у приземљу и на спрату, налази се прислоњени додатак за нужник.

Време грађења сачуваних кућа за становање у Новом Пазару није увек поуздано утврђено. Највећи број потиче из XIX века, мада постоји могућност да се међу њима налази и неки примерак још старије куће. Почетком XX века у архитектури Новог Пазара почео је да се гради један нови тип куће, који је одговарао потребама и могућностима углавном богатијег становништва. То је кућа централног распореда, са једним ходником по средини који иде целом дубином куће, и са две диванхане на фасадама. Ова кућа има и већи број просторија; у њој се лети становало претежно на спрату, а зими у приземљу. За разлику од куће са тремом, која је била тесно повезана са баштом, ова кућа је имала нешто затворенији карактер. При истраживању порекла овога типа куће у Новом Пазару, од несумњиве ће користи бити упоредно проучавање куће у Пријепољу, где се овај тип куће такође гради у исто време.

Иако постоје извесне разлике у распореду код кућа овога типа, основне карактеристике су им заједничке: кућа има правоугаони ходник по средини са два наспрамна улаза и истуреним диванханама над оба улаза. Степениште је обично у вези са улазом из предњег дела дворишта. На спрату су, симетрично у угловима куће, четири собе у које се улази из ходника-хола. На једној страни између соба је мања ходник („аралук“) који води у нужник, дограђен уз кућу. Слична је диспозиција основе и у приземљу, где од четири просторије једна служи као остава. Кухиња је обично изграђена уз кућу, у делу где је и нужник. Такав основни распоред има и једна од репрезентативнијих кућа овога типа, кућа Имамовића у Улици Рифата Бурџевића бр. 40. Специфичност њеног распореда јесте у томе што један део куће има функцију селамлука. То је део куће у приземљу са посебним улазом и ходником из кога се улазило у мању собу за послугу и у већу собу на предњој страни.

И у спољњем изгледу и у унутрашњости, кућа за становање у Новом Пазару има карактеристике градске архитектуре оријенталног типа. Конструктивни склоп куће је бондручни за спратне просторије, са зидовима од ћерпича или од камена у висини приземља. Будући да су основе правоугаоне или квадратне, кровови су једноставни, четвороводни, покривени ћерамидом. Испади, еркери на спрату нису чести код старијих типова зграда и јављају се углавном код објеката са лицем према улици. Најчешће, проширења на спрату јављају се код диванхана, „ћошкова“. Она су често функционално повезана са унутрашњим делом за седење, миндерлуцима, на тај начин што испад почиње у висини наслона миндерлука, подухваћен често малим конзолама од профилисаних дасака. Еркери диванхана редовно се јављају код зграда са почетка XX века и они су изражени у кровним површинама. Зидови кућа су облепљени (обично и у приземљу) и бело окречени. На тим једноставним, чистим површинама истичу се необојени прозори, често повезани у целину. Прозори су најчешће једноструки, смичући („на сурну“). Осигурани су дрвеним решеткама, то плијама, а често и гвозденим — у приземљу и код новијих зграда. Код кућа са почетка XX века фасаде су обрађене тако да су углови на спрату наглашени дрветом а поља над прозорима украшавају се медаљонима у дрвету или малтеру. Хоризонталне даске које повезују прозоре често се продужавају до угла зграде, а каткад на исти начин, хоризонталном даском, одвојено је приземље од спрата. Настрешнице, ширине 80 до 100 см, код новијих зграда редовно су опшивене даскама. Димњаци на зградама су једноставни; на њима се не осећа тежња за декоративнијом обрадом.

Унутрашња опремљеност куће и обрада њених просторија такође имају све битне одлике кућа оријенталног типа. Тремови у приземљу обично су поплочани каменим плочама, у кухињи под је од набијене земље, док су собе патосане даскама. Таваница је скоро редовно од шашоваца. На посебно обрађене и декорисане таванице ређе се налази. Једноставнији тип представља таваница израђена од дрвених дасака са накованим профилисаним лајснама које формирају квадратна поља у виду плитких касета. Такву таваницу имају собе у кући

у Улици Гојка Бачанина бр. 6. Други тип таванице од дрвета — осмо-страног облика, са розетом у средини и троугаоним пољима у угловима — налазимо у кући Елмазбеговића. Дрвене таванице и таванице у комбинацији дрвета и малтерисаних површина, па и сликаних, имају неке куће са почетка XX века.

Собе редовно имају уграђене долапе. Поред појединачних ниша, једна страна собе уз улицу имала је долапе; међу њима највећи простор био је одређен за држање постелине, душеклук; до њега је пећ, зидана, која се ложила из друге просторије, а код муслиманских породица уз пећ је редовно и хамамџик, бања уз спољни зид и са отвором за одвод воде. Та страна собе са долапима била је сва обрађена у дрвету, и то готово увек у истом стилу како су обрађена и врата. Најчешћи начин обраде састојао се у накивању профилисаних дасака и дашчица на основну дашчану подлогу, при чему се формирају квадратна или правоугаона поља и оквири (најчешће са три слоја дасака, рачунајући и подлогу). Други начин, ређи код старијих зграда, а готово редовно примењиван код кућа са почетка XX века, била је израда врата и других столарских делова са испуном. Долапи и врата у кући Елмазбеговића рађени су од накованих елемената са комбинованим правоугаоним и квадратним пољима. Сачувани су и неки делови врата, свакако са богатијих кућа, која су рађена од накованих елемената који формирају шестострана поља с розетом у сваком пољу. Иако су врата, долапи, таванице, као и други делови од дрвета у ентеријеру обрађивани у природном дрвету, без бојења, у кући Махмутовића у Улици Гојка Бачанина бр. 14 ови столарски делови били су, изгледа, и првобитно бојени, и то тако што су различити делови — оквири и испуна — бојени различитим бојама.

Архитектонско наслеђе Новог Пазара, чији значајан део чине куће за становање, представља својеврсно богатство града, али богатство које је врло тешко сачувати. Савремени начин живота захтева да се измени стари начин коришћења оваквих објеката. Прилагођавање ових кућа за савремени начин становања представља једини могући начин да се оне сачувају. У данашњој ситуацији, међутим, нестручне адаптације и неадекватно коришћење угрожавају не само вредности већ и сâм опстанак ових објеката. И недовољно познавање њихових вредности прилично доприноси томе, па су због тога потребни знатни напори и активности којима ће се указати не само на споменичке већ и на остале вредности ових кућа у савременим условима становања. Ипак, један од првих задатака је стварање претходних услова за адекватније коришћење објеката и за сталну стручну помоћ и стручне интервенције при адаптацијама. Без таквих услова — економских, имовинско-правних, стамбених — тешко је обезбедити правилну заштиту ових кућа и зауставити уништавање појединих вредности под притиском потреба које су реалне и разумљиве.

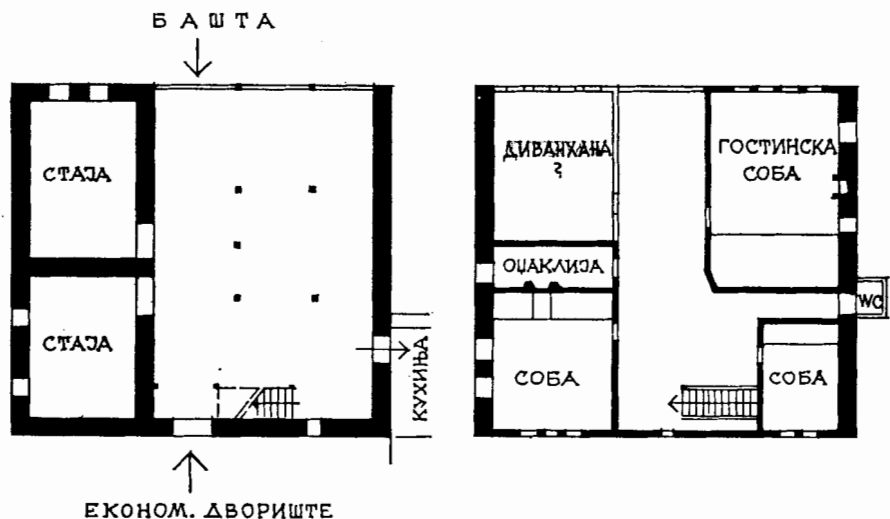
Најсложеније је, међутим, питање како сачувати стамбене објекте и амбиенте који се налазе у средишту града, простору који је обухваћен радовима на реконструкцији градског центра, започетим пре неколико година. Ревидирање пројекта и његово усаглашавање са планом заштите урбанистичког и архитектонског наслеђа мора бити

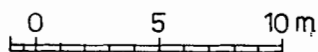
први корак у акцији за обезбеђење услова за трајнију заштиту ових објеката.

Међутим, иако је при ревизији генералног урбанистичког плана прихваћена и потреба за ревизијом детаљног плана и пројекта реконструкције центра, до сада у том погледу није ништа учињено. Радови у центру града се настављају и постепено доводе у питање опстанак ових најзначајнијих споменика стамбене архитектуре и амбијената у којима се они налазе. Постоји, дакле, озбиљна опасност да Нови Пазар, који је у многим приликама показао стварну заинтересованост за очување споменика културе и унапређивање развоја туризма у овом крају, због извесних предности које нуде савремени објекти изгуби веће богатство и вредности које се не могу надокнадити.

а.

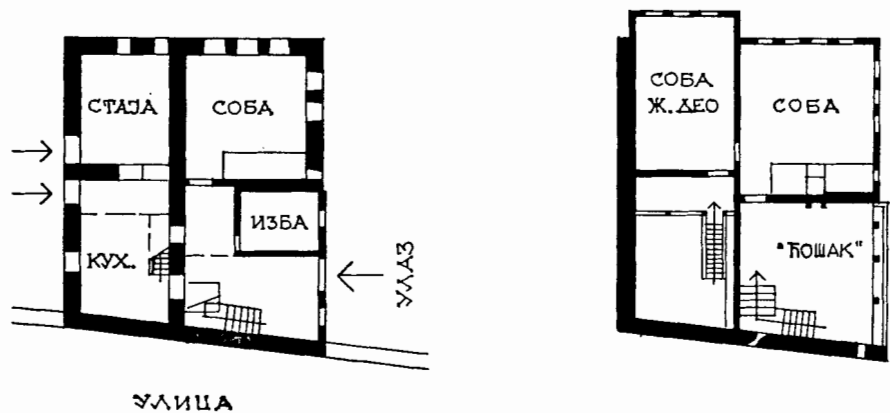

• ПРИЗЕМЉЕ •

• СПРАТ •

б.

Кућа са стајама у приземљу: а) Основа и спрат куће у Улици Шабана Коче 12;
 б) Основа и спрат куће у Улици 8. марта 30

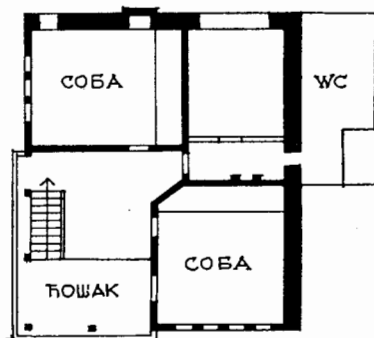
а.

б.

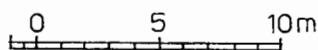

с.

ПРИЗЕМЉЕ

СПРАТ

д.

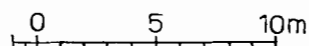

е.

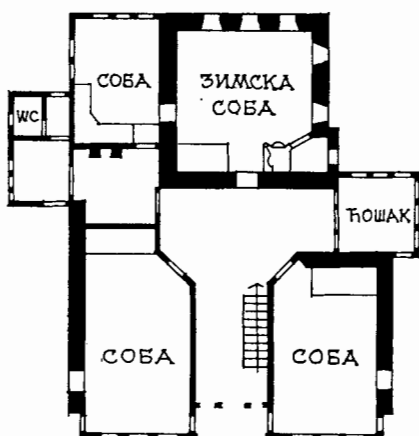

Кућа са тремом: а) Приземна кућа у Улици Стане Бачанин 2; б) Спрат куће у Улици Деде Шеховића 23; с) Основа и спрат куће у Улици Стефана Немање 17; д) Приземље куће у Улици Гојка Бачанина 14; е) Спрат куће у Ул. 29. новембра 132.

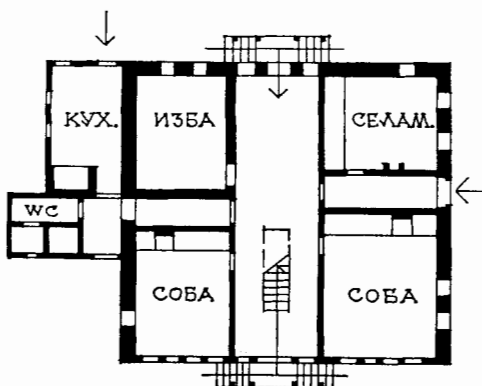
а.

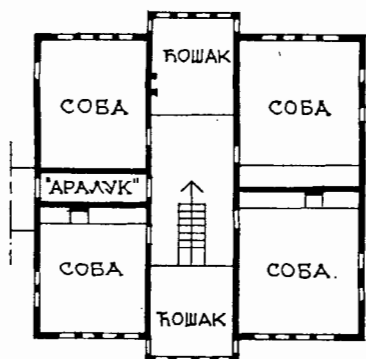
б.

с.

• ПРИЗЕМЉЕ •

• СПРАТ •

а) Спрат куће у Улици 8. марта 20; б) Кућа централног симетричног распореда. Спрат куће Елмазбеговића у Улици ослобођења 24; с) Кућа централног симетричног распореда са почетка XX века. Приземље и спрат куће Имамовића у Улици Рифата Бурџевића 40

Куће уз улицу у Улици Гојка Бачанина
(Снимак Радомира Станића)

Положај кућа и дворишта. Поглед са минарета Алтин-алем џамије

Улични изглед куће у Улици 8. марта бр. 20
(Снимак Радомира Станића)

Улазни део куће у Улици 8. марта бр. 30

Кућа са тремом и летвицама на трему у махали Луг

Кућа са тремом у Улици Гојка Бачанина бр. 14

Кућа централног симетричног распореда са почетка XX века
у Улици Рифата Бурџевића бр. 40

Предњи део куће у Улици Слефана Немање бр. 19
(Снимак Радомира Станића)

Детаљ ентеријера куће у Улици Гојка Бачанина бр. 6
(Снимак Радомира Станића)

Ђошак на трему куће у Улици Стефана Немање бр. 17

EXTRAIT DU PASSÉ ARCHÉOLOGIQUE DE LA VILLE NOVI PAZAR

Maison d'habitation

Novi Pazar est une des rares villes de la Serbie qui a conservé son héritage urbain riche et arch.tectonique. Outre quelques constructions monumentales datant du passé lointain la plupart des bâtiments architectoniques prov.ent du XIX siècle et la partie la plus importante de cet héritage cons.ste dans les maisons d'habitation. La caractéristique de l'ancienne architecture des habitations de Novi Pazar est la maison familiale, construite dans une vaste cour, divisée d'habitude en deux parties. La cour pour les besoins de ménage s'étend le long de la rue, la maison est reculée dans la profondeur de la parcelle, vers le jardin, dans la partie arrière de la cour.

Quoique on logeait aussi dans des maisons au niveau du sol, les maisons à un étage présentaient le type le plus répandu d'une maison d'habitation. La maison avec une galerie, le „trem“, était aussi un type de construction très usité. Le trem se trouve ordinairement au coin, avec un escalier qui mène vers l'étage supérieur; la galerie a une partie spéciale pour le séjour quotidien, le „co.in“, entouré d'un panneau de tasseaux avec des lattes verticales, des grilles en bois et quelquefois avec une rangée de fenêtres, ce qui lui donnait l'air d'une pièce close. La cuisine est habituellement au rez de chaussée se prolongeant à travers l'étage jusqu'à la construction ouverte du grenier.

Outre les maisons avec une galerie, on construisait des maisons d'une disposition centrale symétrique avec une pièce au centre et un vestibule autour duquel se groupaient les autres pièces. Au début du XX siècle la maison avec une disposition centrale reçoit une solution caractéristique avec un couloir au milieu, suivant toute la profondeur de la maison, avec deux entrées en face l'une de l'autre au rez de chaussée et avec deux pièces au premier étage, en saillie, nommées d'vanhana. Des deux côtés du couloir sont disposées les chambres. La cuisine est ordinairement construite tout près de la maison. Ces types se rencontrent le plus souvent, mais on construisait aussi d'autres types. La maison la plus ancienne avait ses étables au rez de chaussé et certaines solutions spécifiques survenaient en rapport avec la nécessité de séparer le logis des femmes, la partie la plus intime de la maison, de celle où on recevait les étrangers dans les maisons de la population musulmane.

Pour la construction extérieure et intérieure de ces maisons on employait beaucoup de bois (distinction générale d'une maison urbaine de type oriental). On utilisait le bois pour les plafonds et les planchers, les escaliers et les clôtures, le mobilier. Dans les chambres un côté du mur était destiné aux placards pratiqués dans le mur, aux armoires pour la literie et un poêle mural. Il y avait aussi une salle de bains. Quoique, dans les conditions modernes, le genre d'habitation a changé, les maisons de Novi Pazar possèdent toujours, outre leur valeur commémoratives, de grands avantages; il faudrait donc procéder à leur adaptation compétente et assurer leur maintien par une utilisation correspondante.